

Pomirba ili primirje generativizma i tipologije?

(Lunella Mereu: *La sintassi delle lingue del mondo*, Editori Laterza, Roma – Bari, 2004., XII + 201 str.)

U posljednjih pola stoljeća razvoja jezikoslovlja ističu se dva glavna pristupa proučavanju gramatike: onaj koji (barem u svojim polazištima) proučavajući pojedinačne jezike nastoji identificirati jezične univerzalije na temelju kojih gradi svoj formalni okvir orijentiran na sintaktičku razinu (transformacijsko-generativna gramatika, TGG) i onaj koji sakuplja podatke iz velikoga broja različitih svjetskih jezika, analizira ih i uspoređuje na više razina te propituje pojavnosti jezične varijabilnosti, odnosno različitosti načina na koje se komunikacija na njima ostvaruje (jezična tipologija). Profesorica opće lingvistike na Università Roma Tre Lunella Mereu nakon višedesetljetnoga bavljenja općelingvističkim i sintaktičkim temama u svojoj najnovijoj knjizi nastoji ponuditi susret tih dvaju pristupa (koje ukratko prikazuje u prvom poglavlju, “Le varie facce della sintassi”, str. 5-15), odnosno dati okvir za jednu *tipološko-formalnu* gramatiku koja bi, zadržavajući univerzalne teorijske postavke o sintaksi prirodnih jezika do kojih je došao TGG, u isto vrijeme bila otvorena i rezultatima tipoloških promatranja jezične raznolikosti i višerazinskog pristupu u kojemu se “sučelja” (naziv preuzet iz informatike) drugih jezičnih razina (morfologija, semantika i pragmatika) susreću sa sintaktičkim.

U poglavlju transparentnoga naslova *La sintassi (o l'ABC della sintassi)* (str.

16–48) autorica nas upoznaje s osnovama formalnoga aparata TGG, ulazeći samo koliko je nužno u starije, danas prevladane faze teorije. Predstavljen je način reprezentacije rečenice i različitih tipova sintagmi s pomoću granajućih dijagrama (“sintaktičkih stabala”), te uspostavljanja odnosa između njih, njihovih dijelova i cijele rečenice pomoću tzv. pravila prepisivanja. Nastavak ovoga poglavlja iznosi način na koji se u okviru TGG-a postavljaju i rješavaju neki sintaktički problemi (odnos komplemenata i cirkumstancijala, položaj surečenica u kompleksnijim strukturama), kao i neke osnovne koncepte koje je TGG uveo (prazne kategorije, fleksijski konstituent kao sveza između morfologije i sintakse, fenomeni sintaktičkoga pomaka).

Sljedeće poglavlje, *Interfacce* (str. 51–84), opisuje dvije vrste teorijskoga “sučeljavanja”: vertikalno (između sintakse i drugih jezičnih razina: leksičke, semantičke i morfološke) i horizontalno (između sintaktičkih struktura različitih jezika). Osobito je važna pojava da sintaktički odnosi bivaju ostvarivani morfološkim oznakama – ti slučajevi u nekim jezicima toliko pretežu da bi se morfologija u njima mogla smatrati središnjim područjem gramatičke strukture. Razmatra se i ostvarivanje pragmatičkih funkcija u sintaktičkoj strukturi, a na kraju se u svjetlu sučeljavanja jezičnih razina nalazi osvrt na odnos koncepta univerzalnosti i varijabilnosti u prirodnim jezicima.

Poglavlje *Sintassi X-barra* (str. 85–105) prikazuje ovaj noviji sintaktički model, u kojemu se uniformira prikaz struktura različitih tipova sintagmi, primjenjuje ga na reprezentiranje leksičkih i funkcionalnih rečeničnih elemenata, te iznosi

njegove implikacije na redefiniranje sintaktičkih funkcija, poopćavanje pravila sintaktičkog pomaka i prikaz sintaktičkih dislokacija i antepozicija u talijanskom jeziku.

Logičan nastavak gradnje teorijskoga okvira za sintaktički opis nalazi se u poglavlju *Tipologia dell'ordine sintattico* (str. 106–133) jer unificirani prikaz sintaktičke strukture mora jasno govoriti o poretku konstituenta koji se ostvaruje u pojedinim jezicima. Poglavlje iznosi noviji razvoj teorija poretka članova iskaza i njima pripadajućih tipologija jezika, počevši od Greenbergovih implikacijskih tendencija utemeljenih na poretku modifikatora i modificiranoga, preko Givónovih i Mithunovih pragmatičkih uvjetovanosti (do kojih se došlo na temelju promatranja velikoga broja raznolikih jezika), pa do novijih transformacijsko-generativnih teorija utemeljenih na svojstvu (ne)konfiguracionalnosti jezika (Hale, Jelinek i drugi).

U posljednjem poglavlju, *Configurazionalità e non configurazionalità nelle lingue* (str. 134–179), autorica pokušava ponuditi pristup koji bi vodio računa i o sintaktičkim univerzalijama (koje je razradio TGG) i o aspektima jezične raznolikosti (kojima se ponajviše bavi jezična tipologija). Teorijsko polazište za to pronalazi izvan TGG-a, u tzv. leksičko-funkcionalnoj gramatici (autorica se najviše oslanja na radove J. Bresnan), koja gramatičke funkcije (kao jezično univerzalne) pomiče u središte sintaktičkog opisa, polazeći od paralelne reprezentacije struktura na tri razine (funkcionalne, argumentalne i kategorijalne) i definiranja odnosa između njih. Premda takav pristup pomaže teorijskom obuhvaćanju mnogih

nekonfiguracionalnih jezika (dakle, jako različitih od engleskoga), potpun i dosljedan sintaktički opis svih jezika ne može se, smatra autorica, uspostaviti bez uključivanja u nj odnosa između pragmatičkih uloga, sintaktičkoga poretka, načina strukturiranja konstituenta, tipa morfosintaktičkoga obilježavanja u pojedinim jezicima, pa i prozodijskih elemenata. Takav univerzalistički pristup gramatici, postavljen na objedinjavanju informacija koje nam nude različita jezična "sučelja", dovodi u zaključku do prijedloga dvaju osnovnih načela sintaktičke izgradnje rečenice: konfiguracionalnog (sintaktički poredak odgovara slijedu *poznatono*) i nekonfiguracionalnog (sintaktički poredak odgovara slijedu *istaknuto-neistaknuto*).

Na kraju se nalazi bibliografija od oko 150 naslova (str. 183–191) i objedinjeni indeks naziva i vlastitih imena (str. 195–200).

Ova je knjiga predstavlja nastojanje da se sintaktička teorija još više "poopći", odnosno da se njome što jednostavnijom teorijom obuhvate svi ljudski jezici. U tom smislu nudi zanimljiva rješenja, ali i otvara neka nova dobro postavljena pitanja, odgovori na koja će vjerojatno uroditi novim teorijama i daljnjim napretkom u smjeru koji je autorica zacrtala. A je li njena "pomirba" generativizma i tipologije uspjela, ili se radi samo o "primirju", pokazat će vrijeme.

Šime Demo